

Wilno podczas powstania kościuszkowskiego w świetle wybranej pruskiej korespondencji dyplomatycznej

Wprowadzenie

Powstanie kościuszkowskie stanowiło rozpaczliwą próbę wyrwania się Polaków spod zaborczych dążeń mocarstw ościennych. Skierowane przeciwko Rosji, wkrótce musiało rozpocząć walkę na drugim froncie przeciwko Prusom, kiedy zawiodły próby dyplomatycznego zneutralizowania państwa Hohenzollernów. Już podczas sejmu grodzieńskiego w 1793 r. decydującą rolę odegrała polityka Prus wobec Rzeczypospolitej². Wszak zamiar drugiego rozbioru Polski wyszedł od strony Berlina. Po klęsce, którą Prusy poniosły razem z koalicją państw walczących w wojnie z rewolucyjną Francją, podjęły one starania o otrzymanie wynagrodzenia kosztem ziem polskich, w zamian za pozostanie w aliansie antyfrancuskim. Wówczas też poseł pruski w Polsce Ludwig Buchholtz odegrał w Grodnie ważną rolę, kiedy zażądał delegacji do traktatów grodzieńskich³. Miejsce Polski w polityce pruskiej w 1794 r. było określone

¹ <https://orcid.org/0009-0005-3742-7707>

² Wśród historyków istnieje polemika odnośnie do terminologii używanej po uchwaleniu Konstytucji 3 Maja w 1792 r.: Rzeczpospolita Obojga Narodów czy Rzeczpospolita Polska? Część historyków, m.in. Stanisław Kutrzeba, Oskar Halecki czy Bogusław Leśnodorski uważali, że ustawodawstwo Sejmu Czteroletniego, w tym *Zaręczenie Wzajemne*, kładło kres istniejącej od 1569 r. unii realnej między Koroną Królestwa Polskiego i Wielkim Księstwem Litewskim, tworząc państwo unitarne zwane Rzeczpospolitą Polską. Wśród innych badaczy, takich jak Bardach Juliusz (*O Rzeczpospolitą Obojga Narodów*, [w:] tegoż, *Dzieje narodu i państwa polskiego*, Warszawa 1998), Stanisław Grodziski, Jerzy Michalski czy Jerzy Malec, pogląd ten jest kwestionowany – uważają oni, że nadal powinien funkcjonować termin: Rzeczpospolita Obojga Narodów.

³ Więcej na temat roli Prus w ostatnim sejmie I Rzeczypospolitej zob.: Wegner Leon, *Sejm grodzieński ostatni: ustęp od 26 sierpnia do 23 września 1793*, Poznań 1866; *Targowica i sejm grodzieński 1793 w relacjach posła pruskiego Ludwiga Buchholtza*, opracował Henryk Kocój, Kraków 2004; *Raport traktowania z j. panem Buchholtzem, posłem pruskim, z powodu ekspedycji Najw. Naczelnika do j. p. prezydenta Zakrzewskiego tudzież*

aktualnymi potrzebami berlińskiego dworu, a wyznaczały je założenia pruskiej polityki terytorialnej. W tym bowiem okresie Prusy przyczyniły się w znacznym stopniu do klęski insurekcji kościuszkowskiej. Ich polityczna i militarna ingerencja zahamowała pierwszy rozmach powstania, tym samym wspomagając rosyjską politykę dążącą do stłumienia insurekcji kościuszkowskiej.

Celem artykułu jest ukazanie opierając się na kwerendzie pruskiej korespondencji dyplomatycznej z 1794 r. przebiegu insurekcji wileńskiej i powstania kościuszkowskiego na terenie Litwy oraz naszkicowanie podejścia dworu berlińskiego do wyżej wymienionych wydarzeń. Zachowana korespondencja między królem Prus Fryderykiem Wilhelmem II a jego posłami na europejskich dworach pozostaje nieocenionym źródłem historycznym pokazuje nam rolę, jaką państwo brandenbursko-pruskie odegrało w stłumieniu powstania kościuszkowskiego oraz konsekwencje tej działalności, które ostatecznie doprowadziły do trzeciego rozbioru Polski.

W niniejszym artykule skoncentrowano się na korespondencji dyplomatycznej dwóch posłów pruskich – Ludwiga Buchholtza⁴, posła nadzwyczajnego przebywającego w Warszawie – oraz Leopolda Heinricha Goltza⁵, posła na dworze w Petersburgu – skierowanej do króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II. Zaznaczyć należy, że wykorzystano nie całą korespondencję Buchholtza, Goltza i Fryderyka Wilhelma II, ale tylko jej część, od stycznia do sierpnia 1794 r.⁶ Analiza tej korespondencji pozwala zrozumieć, w jakim kierunku zmierzała polityka pruska i jak bardzo poważnie była ona uzależniona od Petersburga. Współdziałanie militarne i polityczne Prus oraz Rosji w okresie zarówno przed bitwą, jak i po bitwie pod Szczekocinami było na tyle konsekwentne, że powstańcy nie mieli żadnych szans powodzenia.

rozkazu danego p. Buchholtzowi do wyjazdu z Warszawy, [w:] Emil Kipa, *Rozmowy polsko-pruskie w Warszawie w roku 1794*, [w:] tegoż, *Studia i szkice historyczne*, Wrocław–Warszawa 1959.

⁴ Ludwig Heinrich von Buchholtz (1740–1811) – pruski dyplomata, rezydent pruski w Warszawie w latach 1780–1787, poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny króla Prus Fryderyka Wilhelma II w Rzeczypospolitej w latach 1787–1789 i od sierpnia 1792 r. do września 1794 r. (*Targowica i sejm grodzieński...*, dz. cyt.).

⁵ Leopold Heinrich von Goltz (1745–1816) – pruski dyplomata. Od 22 czerwca 1789 r. do 25 sierpnia 1794 r. był posłem pruskim w Petersburgu (Anusik Zbigniew, *Dyplomacja szwedzka wobec kryzysu monarchii we Francji w latach 1787–1792*, Łódź 2000, s. 374, 412).

⁶ W niniejszym artykule zostały wykorzystane źródła drukowane.

Badania, służące obiektywnej ocenie stosunku państw rozbiorowych do Polski i Wielkiego Księstwa Litewskiego, nie znalazły dotychczas należytego odbicia w rodzimej nauce historycznej. Została omówiona większość zagadnień dotyczących spraw militarnych, ustrojowych czy społecznych związanych z powstaniem kościuszkowskim. Mowa tu m.in. o pracach Stanisława Herbsta, Bartłomieja Szyndlera, Andrzeja Zahorskiego, Wacława Tokarza, Mariana Kukiela, Szymona Askenazego czy Tadeusza Rawskiego. Rola Prus w insurekcji kościuszkowskiej została szczegółowo omówiona przez Jana Reychmana⁷ oraz Erharda Moritza⁸.

Niestety, nie zmienia to faktu, że ciągle brakuje monografii dotyczącej stanowiska Anglii, Austrii, Prus, Rosji czy Turcji wobec powstania kościuszkowskiego w ujęciu dyplomatycznym. Do tej pory nie został omówiony również obraz insurekcji wileńskiej i powstania na Litwie w świetle korespondencji dyplomatycznej państw zaborczych, temat ten wymaga dalszych badań.

Wybitnym badaczem korespondencji dyplomatycznej okresu stanisławowskiego jest Henryk Kocój, jeden z najbardziej liczących się znawców okresu Sejmu Wielkiego, powstania kościuszkowskiego i powstania listopadowego, który przez wiele lat prowadził kwerendy archiwalne, owoce przekładami na język polski rękopiśmiennej korespondencji dyplomatycznej omawianego okresu. Odczytanie rękopisów osiemnastowiecznych wraz z ich opracowaniem, a także przekładem na język polski, stanowi zadanie niezwykle trudne i pracochłonne. Należy nadmienić, że nie cała korespondencja opracowana przez Kocója została wydana w tłumaczeniu na język polski, część jest w pierwszym nowożytnym języku dyplomacji, czyli w języku francuskim. W niniejszym artykule wykorzystano część wydawnictw źródłowych, opracowanych przez tego badacza.

W artykule nie została wzięta pod uwagę korespondencja innych pruskich dyplomatów: Girolama Lucchesiniego i Caesara (pruskich posłów przebywających na dworze w Wiedniu⁹), a także przedstawicieli Berlina w Konstantynopolu – Friedricha Wilhelma Ernsta von Knobelsdorffa – i

⁷ Reychman Jan, *Prusy a insurekcja kościuszkowska*, „Przegląd Zachodni”, 1946, nr 9/10, s. 760–767.

⁸ Moritz Erhard, *Preussen und der Kościuszko-Aufstand 1794. Zur preussischen Polenpolitik in der Zeit der Französischen Revolution*, Berlin 1968.

⁹ *Powstanie kościuszkowskie w świetle korespondencji posłów pruskich z Wiednia Lucchesiniego i Caesara*, opracował Henryk Kocój, Kraków 2004.

w Londynie – Barona Jacobiego-Kloesta¹⁰. Korespondencja z przedstawicielami berlińskiego dworu zasługuje na dalsze badania pod kątem opisu insurekcji wileńskiej i samego Wilna, a także Litwy, widzianych oczami dyplomatów w odległym Konstantynopolu, Wiedniu czy Londynie. Nadal mało wiemy o ówczesnym podejściu dyplomacji pruskiej, obecnej w innych europejskich stolicach, do sytuacji na Litwie w okresie powstania kościuszkowskiego. Wymaga to dalszych badań oraz kwerend archiwalnych.

Do analizy wybrano metodę opisową – metodę analizy i krytyki źródeł (historycznych)¹¹ oraz metodę indukcyjną, polegającą na wyciąganiu wniosków na podstawie źródeł historycznych.

Ramy chronologiczne wyznaczają wydarzenia związane z powstaniem kościuszkowskim na Litwie. Punktem wyjściowym dla podjętego tematu będzie początek 1794 r. i stosunek pruskiej polityki wobec wybuchu insurekcji kościuszkowskiej oraz obawy Prus przed możliwym wybuchem powstania na Litwie. Natomiast wyznacznikiem zamykającym tę rozprawę będzie sierpień tego roku, kiedy mieszczanie wileńscy podpisali akt lojalności wobec Rosji.

Słów kilka o insurekcji wileńskiej

Nie sposób przybliżyć pruskiej korespondencji dyplomatycznej, odnoszącej się do poszczególnych wydarzeń powstania kościuszkowskiego na terenie Litwy, bez naszkicowania w wielkim skrócie wydarzeń insurekcji wileńskiej, będącej wszakże jednym z następstw insurekcji warszawskiej i doniesień o raclawickiej wygranej. Litwa, podobnie jak później Kurlandia, również była objęta sprzyśnięciem, gdzie akcja przedpowstańcza trwała już od stycznia 1793 r.¹²

Tuż przed wybuchem insurekcji 21 kwietnia 1794 r. do Wilna przybył prorosyjsko nastawiony hetman wielki litewski Szymon Marcin Kossakowski, który ostrzegwał oddziały rosyjskie przed możliwym zaangażowaniem

¹⁰ *Dyplomaci pruscy o powstaniu kościuszkowskim*, opracował Henryk Kocój, Kraków 2011.

¹¹ Podział źródeł historycznych oraz analiza postępowania historyka z punktu widzenia roli wiedzy źródłowej i pozaźródłowej została szczegółowo omówiona w pracy: Topolski Jerzy, *Metodologia historii*, Warszawa 1968, s. 287–330.

¹² Szyndler Bartłomiej, *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Warszawa 2001, s. 226–228.

sytuacji w Wilnie, a także domagał się prowadzenia działań zaczepnych wobec oddziałów polskich rozlokowanych wokół Wilna. W tym czasie w Wilnie stacjonował garnizon rosyjski w sile około dwóch tysięcy żołnierzy z dziewiętnastoma armatami, przy czym wojsko polskie w mieście liczyło około czterystu ludzi. W nocy z 11 na 12 kwietnia, na rozkaz gubernatora miasta Nikołaja Dmitriewicza Arsienjewa, aresztowano wielu działaczy spiskowych, w konsekwencji czego decyzję o podjęciu działań zbrojnych, po uprzednim przygotowaniu planu insurekcji, powziął pułkownik Jakub Jasiński¹³.

W nocy z 22 na 23 kwietnia 1794 r. doszło do wybuchu insurekcji wileńskiej, w wyniku której Wilno znalazło się pod panowaniem powstańców. 24 kwietnia na Placu Ratuszowym odczytano *Akt Powstania Narodu Litewskiego*, który określił jedność celów insurekcji wileńskiej z dążeniami powstania kościuszkowskiego. Powstała wówczas Rada Najwyższa Rządowa Litewska, która wydała odpowiedni Uniwersał, informujący społeczeństwo Litwy o ogłoszeniu *Aktu Powstania Narodu Litewskiego*¹⁴. W skład Rady weszli zasłużeni obywatele Wilna. Następnie utworzono deputacje do kierowania wojskiem, administracją i skarbem. Na czele litewskich wojsk powstańczych stanął płk J. Jasiński¹⁵. Jednym z wydarzeń insurekcji wileńskiej było powieszenie oskarżonego o zdradę hetmana wielkiego litewskiego Szymona Kossakowskiego, co miało miejsce 25 kwietnia 1794 r. Tadeusz Kościuszko uważał Radę za zbyt radykalną, w związku z czym powołał na jej miejsce (bardziej umiarkowaną) Deputację Centralną Wielkiego Księstwa Litewskiego¹⁶. Kościuszko zdecydował się również na odwołanie dowodzącego siłami zbrojnymi na Litwie płk. Jasińskiego, mianując na jego miejsce gen. Michała Wielhorskiego.

W drugiej połowie lipca 1794 r. Rosjanie przypuścili szturm na Wilno, w którym stacjonowało około pół tysiąca żołnierzy wojska regularnego i

¹³ Sułek Zdzisław, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, Warszawa 1982, s. 49. Organizatorami działalności spiskowej w stolicy WKL byli m.in. Karol Prozor i Jakub Jasiński. Spisek patriotyczny obejmował również polskie oddziały wojskowe stacjonujące poza Wilnem, którymi dowodził generał Antoni Chlewiński.

¹⁴ Szyndler Bartłomiej, dz. cyt., s. 131.

¹⁵ Sułek Zdzisław, *Protokoły Deputacji Tajnej Wileńskiej 1794 r.*, cz. I, [w:] *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, t. XIII, cz. 1, Warszawa 1967, s. 278.

¹⁶ O konflikcie między T. Kościuszką i Litwinami pisze Bartłomiej Szyndler, dz. cyt., s. 136–139.

około półtora tysiąca gwardzistów miejskich. Oddziały rosyjskie pod dowództwem gen. Bohdana Fiodorowicza Knorringa liczyły około ośmiu tysięcy żołnierzy. Ciężkie walki w Wilnie przyniosły Rosjanom duże straty – Wilno na krótko pozostało w rękach powstańców¹⁷. 11 sierpnia gen. Knorring, zwiększając liczbę żołnierzy, podjął kolejny atak na Wilno, gdzie obroną miasta, po ustąpieniu gen. Wielhorskiego., kierował gen. Antoni Chlewiński¹⁸. Niestety, Rosjanie odnieśli sukces i 12 sierpnia Wilno skapitulowało. 14 sierpnia 1794 r. mieszczenie wileńscy podpisali akt lojalności względem władz rosyjskich.

Obraz Wilna w relacjach Ludwika Buchholtza

W początkach 1794 r. agresywna polityka Prus wobec Polski była zaspokojona dzięki uzyskaniu nowych ziem, przede wszystkim Gdańska i Torunia. Natomiast stosunki prusko-rosyjskie w dwóch pierwszych miesiącach powstania kościuszkowskiego polegały na pewnej nieufności, ponieważ na dworze w Berlinie w ogóle nie orientowano się w dalszych zamiarach Rosji wobec Rzeczypospolitej. Wiedzano, że cesarzowa Katarzyna II ostro postępuje wobec Polski, ale dokładnych planów dworu petersburskiego nie znano. Potwierdza to w swojej depeszy z 8 stycznia 1794 r. Buchholtz, donosząc, że chodzą słuchy, iż cesarzowa będzie chciała poszerzyć swoje granice aż do Wilna, a Prusy powinny objąć teren aż do Wisły koło Warszawy. W tej samej depeszy Buchholtz poinformował Berlin, że tuż przed wybuchem powstania kościuszkowskiego w Warszawie¹⁹ mówiono o kolejnym (trzecim) rozbiore Polski, który mógł nastąpić w najbliższych miesiącach²⁰.

¹⁷ Kukiel Marian, *Zarys historii wojskowości w Polsce*, Kraków 1929, s. 194; Zahorski Andrzej, *Wypisy źródłowe do historii polskiej sztuki wojennej. Polska sztuka wojenna w okresie powstania kościuszkowskiego*, z. 10, Warszawa 1960.

¹⁸ Szyndler Bartłomiej, dz. cyt., s. 311.

¹⁹ Buchholtz ma na myśli insurekcję warszawską, która miała miejsce w dn. 17–18 kwietnia 1794 r.

²⁰ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Warszawy, 8 stycznia 1794 r.*, nr 3, s. 64, [w:] *Relacje posła pruskiego Ludwiga Buchholtza z Warszawy, Łowicza i Wrocławia o insurekcji kościuszkowskiej*, opracował Henryk Kocój, Kraków 2004. Dalej depesze będą dotyczyły r. 1794, dlatego przyjęto pisownię określającą korespondujących, z zachowaniem miejsca i daty, używając zapisu dz. cyt. – korespondencja będzie pochodziła z ww. wymienionego opracowania źródłowego.

W pierwszych miesiącach 1794 r. Prusy interesowały przede wszystkim poczynania wojsk rosyjskich na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Na uwagę zasługuje fakt, że Osip Igelström, minister pełnomocny Rosji w Warszawie, dowiedział się o istnieniu sprzysiężenia na Litwie dopiero w lutym 1794 r., co w konsekwencji doprowadziło do aresztowań potencjalnych spiskowców i mobilizacji rosyjskich oddziałów, czemu towarzyszyło wstrzymanie urlopów i dymisji wśród rosyjskich wojskowych. Ostatecznie 16 kwietnia 1794 r. w Szawlach na Żmudzi został ogłoszony *Akt Powstania Wielkiego Księstwa Litewskiego*²¹. Nieprzypadkowo Żmudź została wybrana na miejsce rozpoczęcia insurekcji, na tym terenie bowiem prawie w ogóle nie było garnizonów rosyjskich²². Na uwagę zasługuje fakt, że to Prusy jako pierwsze zorientowały się, że Żmudź ogarnia zapał powstańczy. Z racji graniczenia komory celnej w Ejtkunach²³ ówczesny jej naczelnik doniósł w początkach 1794 r., że dochodzi do niepokojów na terenie przygranicznym. Później złożył również meldunek, pisząc do generała-gubernatora Królewca Wilhelma Brünnecka, że dwa tysiące Polaków zebrało się w Szawlach 1 kwietnia i zaczęło formować konfederację²⁴. W konsekwencji gubernator poinformował Buchholtza w Warszawie o próbach buntu na terenie Litwy. Dwór w Berlinie chciał wówczas wiedzieć, w jakich siłach są rozmieszczone wojska rosyjskie i w jakim stopniu mogą pomóc Prusom w razie wybuchu powstania na Litwie. Igelström poprosił wówczas generała-gubernatora inflanckiego i estlandzkiego Nikołaja Repnina²⁵ o wydzielenie ze swego korpusu części wojska, przesuwając go na teren Żmudzi. W związku z tym 14 kwietnia wysłał odpowiednią depeszę. Dwa dni później, 16 kwietnia, insurekcja na Li-

²¹ Kowecki Jerzy, *Pospolite ruszenie w insurekcji kościuszkowskiej*, Warszawa 1963, s. 232; Szyndler Bartłomiej, dz. cyt., s. 120–126.

²² Szyndler Bartłomiej, dz. cyt., s. 120–126.

²³ Czernyszewskoje (ros. Чернышевское, niem. do 1938 r. – Eydtkuhnen, w latach 1938–1945 – Eydtkau, pol. Ejtkuny lub Ejdkuny, lit. Eitkūnai) – miejscowość typu wiejskiego, obecnie położone w obwodzie kaliningradzkim nieopodal granicy z Republiką Litewską.

²⁴ *Powstanie Tadeusza Kościuszki z pism autentycznych sekretnych, dotąd drukiem nie ogłoszonych*, Poznań 1846, s. 49–50.

²⁵ W latach 1764–1769 Repnin był posłem nadzwyczajnym i ministrem pełnomocnym Rosji w Warszawie. W 1794 r. został dowódcą rosyjskich wojsk interwencyjnych, tłumiących powstanie na Litwie.

twie stała się faktem. 24 kwietnia ogłoszono *Akt Powstania Narodu Litewskiego*, tego samego dnia również wybuchło powstanie na Podlasiu²⁶. Po tych wydarzeniach książę Repnin zwrócił się do króla pruskiego z propozycją, aby ten wkroczył na tereny wokół Poługi i zajął je. Jednak Fryderyk Wilhelm II nie wyraził na to zgody głównie dlatego, że nie dysponował wówczas odpowiednią siłą zbrojną²⁷.

Dyplomaci Pruscy w omawianym okresie często określali powstanie kościuszkowskie mianem „rewolucji”, uważając, że jest ona wzorowana na zasadach rewolucji francuskiej. 26 kwietnia 1794 r. Buchholtz pisał do Fryderyka Wilhelma II, że pomimo to, iż rewolucja trwa nadal w Warszawie, na Litwie nadal utrzymuje się spokój²⁸. Jednak cztery dni później depeszuje do króla pruskiego, że w Wilnie doszło do wybuchu rewolucji, w konsekwencji czego aresztowano m.in. generała rosyjskiego N. Arsienjewa oraz hetmana Sz. Kossakowskiego, dodając, że w Warszawie mówi się sporo o korpusie wojsk rosyjskich, mających wkroczyć do Polski pod wodzą Suworowa²⁹.

Kolejne depesze pokazują niepewność posła pruskiego w Warszawie odnośnie do sytuacji w Wilnie. Mianowicie Buchholtz nadal nie wiedział, czy cała Litwa została objęta powstaniem, czy tylko jej część. Poseł pruski wyrażał głębokie niezadowolenie z powodu wiadomości, które docierały do Warszawy z Litwy – według niego były one niepewne³⁰. Dopiero w depeszy datowanej na 7 maja poinformował króla pruskiego, że wiadomość o powstaniu w Wilnie potwierdziła się. Tak oto pisał wówczas do Berlina, nazywając powstańców „pospólstwem”: „Dnia 19 kwietnia generał Arsienjew i hetman Kossakowski, którzy dowodzili w tym mieście siłami rosyjskimi, dali się zaskoczyć i zostali ujęci. Korpus gwardii został napadnięty przez mieszczan i po krótkiej walce w mieście garnizon rosyjski – który zresztą nie był zbyt silny i oczekiwał na pomoc – wzięto do niewoli. 21 kwietnia hetman Kossakowski został powieszony przez

²⁶ Szyndler Bartłomiej, dz. cyt., s.140-141.

²⁷ *Fryderyk Wilhelm II do L. Buchholtza z Berlina, 16 maja 1794 r.*, nr 26, dz. cyt., s. 278.

²⁸ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Warszawy, 26 kwietnia 1794 r.*, nr 27, dz. cyt., s. 139.

²⁹ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II, z Warszawy, 30 kwietnia 1794 r.*, nr 27, dz. cyt., s. 142.

³⁰ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Warszawy, 2 maja 1794 r.*, nr 29, dz. cyt., s. 146.

pospólstwo po odczytaniu mu wyroku przez nowo ustanowiony trybunał³¹. Buchholtz uspokajał króla pruskiego, że w Grodnie mogło dojść do podobnych wydarzeń, ale stacjonujący tam wraz z oddziałami rosyjskimi książę generał major Paweł Cycjanow³² w porę wycofał się z tego miasta ze swoim garnizonem i zajął pozycję koło Horodnicy³³ nad Niemnem, gdzie się okopał³⁴.

Krół pruski miał nadzieję, że nadciągająca z Litwy piętnastotysięczna armia Repnina, a także armia hrabiego gen. Nikołaja Sołtykowa z Ukrainy, licząca trzydzieści tysięcy żołnierzy – szybko poradzą sobie z buntownikami³⁵.

Na uwagę zasługuje depesza Buchholtza z 7 czerwca, z której dowiadujemy się, że dzięki zaufanej osobie, która przybyła z Litwy, mógł on pozyskać dodatkowe informacje o tym, że powstanie na tym obszarze Litwy nie jest wcale tak skuteczne, jak się je przedstawia w Warszawie. Niestety, nie znamy nazwiska tej zaufanej osoby. Dalej w owej depeszy poseł pruski informował Berlin, że większość rosyjskich korpusów bez większych strat wycofała się z Litwy. Tylko w Wilnie oddziały rosyjskie zostały całkowicie zaskoczone: Polacy mieli wziąć tam do niewoli około ośmiuset jeńców. Większa część artylerii zdołała się uratować i została odesłana do Grodna, gdzie dowodził książę Cycjanow, który zachowywał się wzorowo dzięki radom udzielanym mu przez majora Heinricha von Kleista, polskiego oficera związanego z Rosją. Fałszywa okazała się wiadomość, że Polacy zdobyli w Wilnie arsenał z bronią, w którym miało znajdować się osiemdziesiąt armat³⁶. Faktycznie w arsenale Rzeczypospolitej w tym mieście nie było ani jednego działą, ponieważ po ostatniej wojnie z Rosjanami³⁷, jak podaje Buchholtz, cała artyleria została przekazana do Warszawy. W rezultacie polskie siły zbrojne na Litwie zostały

³¹ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Warszawy, 7 maja 1794 r.*, nr 30, dz. cyt., s. 147.

³² Szyndler Bartłomiej, dz. cyt., s. 50.

³³ Horodnica – przedmieście Grodna.

³⁴ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Warszawy, tamże.*

³⁵ *Fryderyk Wilhelm II do Buchholtza, z Berlina, 16 maja 1794 r.*, nr 26, dz. cyt., s. 278. Katarzyna II mianowała Repnina głównodowodzącym wojsk na Litwie 3 maja 1794 r. Nie spieszył się on jednak do tłumienia powstania, zob. Szyndler Bartłomiej, dz. cyt., s. 222.

³⁶ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Warszawy, 7 czerwca 1794 r.*, nr 39, dz. cyt., s. 171.

³⁷ Wojna w obronie Konstytucji 3 Maja.

całkowicie pozbawione artylerii o większym kalibrze. Dyplomata podał w depeszy szczegółowe informacje, iż artyleria litewska posiadała zwykle działa batalionowe o kulach trzyfuntowych. W chwili wyjazdu wspomnianej anonimowej osoby w Wilnie zaczęło brakować amunicji. W związku z tym wysłano do Warszawy jednego oficera, aby zarządził tym trudnościom. Buchholtz dalej donosił, że w ciągu trzech dni przekazano z Warszawy do Wilna piętnaście dział i nieco amunicji. W tej depeszy dyplomata zawiadamia króla pruskiego również o dalszych zamiarach Warszawy, aby wysłać uzbrojenie na Litwę i do Wilna. Według Buchholtza wiadomości, które docierały do Warszawy, były następujące: armia Rzeczypospolitej na Litwie miała wynosić około ośmiu tysięcy regularnego wojska, ale brakowało tam doświadczonego generała i sztabu, a oficerowie tam dowodzący mieli zabiegać o pomoc w uzupełnianiu braków wśród swoich niedoświadczonych wojskowych. Jego zdaniem kawaleria litewska była w dość opłakany stan. Buchholtz oznajmił również królowi pruskiemu, że książę Cycjanow wycofał się z Grodna do swojej siedziby w guberni generała Timofieja Tutołmina³⁸, rzekomo „złożył tam swe wielkie bagaże i bardzo znaczne łupy wojenne, które zgarnął w pochodzie przez Litwę”³⁹. W tej samej depeszy Buchholtz donosił, że inny korpus wojsk rosyjskich pod rozkazami gen. Bohdana Fiodorowicza Knorringa, w ilości około pięciu tysięcy żołnierzy, skierował się na Wilno. Podkreślał on, że większość szlachty z terenu Wileńszczyzny i Wielkiego Księstwa Litewskiego nie jest skłonna do prowadzenia wojny z Rosjanami. Wszędzie, gdzie nadchodzą oddziały rosyjskie, chłopcy polscy ukrywają się i porzucają powierzoną im broń, a armia pod rozkazami Repnina nie wkroczyła jeszcze na Litwę⁴⁰.

Z otrzymanych informacji był bardzo zadowolony król pruski, który odpisał Buchholzowi na powyższą depeszę w dniu 16 czerwca. Fryderyk Wilhelm II narzekał, że w związku z dużymi problemami z przesyłaniem korespondencji drogą lądową rozpoczęto przesyłki drogą morską, aby zapobiec wpadnięciu listów w ręce powstańców w Połdże⁴¹.

³⁸ Timofiej Tutołmin – generał rosyjski, gubernator Wołynia i Podola.

³⁹ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Warszawy, 7 czerwca 1794 r.*, nr 39, dz. cyt., s. 172.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ *Fryderyk Wilhelm II do Buchholtza z Berlina, 16 czerwca 1794 r.*, nr 30, dz. cyt., s. 281. Połąga – miasto w zachodniej Litwie nad Morzem Bałtyckim, obecnie w obwodzie kłajpedzkim.

Król pruski bardzo krytycznie odniósł się do informacji o zdobyciu przez Rosjan Wilna, informował o tym później Buchholtz, wątpiąc, że jest to prawda, tym bardziej że sam generał Kurt von Schwerin nie był tego pewien. Został poinformowany, że gen. Stanisław Mokronowski opuścił Warszawę i udał się na Litwę. Natomiast od dezertów polskich dowiedział się, że również gen. Antoni Madaliński opuścił stolicę, aczkolwiek nie wiedział, w którym kierunku miał się on udać. Warszawa od 15 sierpnia była całkowicie zamknięta, co oznaczało, że bram miasta nikt nie może opuścić ani w nie wejść. Dla gen. Schwerina oznaczało to możliwość zaatakowania jego oddziałów przez Kościuszkę. Pruski generał liczył jednak na to, że do 19 sierpnia na pewno nadciągnie odpowiednia ilość dział obłężniczych, które pomogą wzmocnić pruskie pozycje⁴².

27 sierpnia Buchholtz depeszował już do Berlina z Łowicza⁴³. W korespondencji z tego dnia potwierdził zdobycie Wilna przez Rosjan, informując, że na wieść o tym gen. Fersen zarządził uroczystości dla uświetnienia tego zwycięstwa⁴⁴. W dalszej części listu poinformował króla pruskiego, że książę Repnin zapewne pozostanie w okolicach Wilna, aby zabezpieczać tamte tereny przed możliwymi zamieszkami⁴⁵.

Jak nakreślono powyżej, bardzo interesujące poznawczo i znamienne są depesze króla pruskiego do Buchholtza wysyłane w okresie insurekcji kościuszkowskiej. Z jednej z takich depesz, wysłanej z Berlina 18 kwietnia, wynika, że już 11 kwietnia otrzymał on z Królewca informację o planowanym wybuchu insurekcji w Wilnie, co zaniepokoiło cały dwór w Berlinie, ze względu na bezpieczeństwo granic Prus Wschodnich, prowincji pruskiej powstałej w wyniku pierwszego rozbioru Polski⁴⁶. Berlin liczył, że na Litwę, w okolice Wilna w najbliższym czasie nadciągną z

⁴² *Fryderyk Wilhelm II do Buchholtza z Berlina, 19 sierpnia 1794 r.*, nr 39, dz. cyt., s. 290.

⁴³ Buchholtz po otrzymaniu paszportów, o które zabiegał w Warszawie u władz insurekcyjnych, wyjechał na polecenie swojego władcy do Łowicza, skąd dalej nadsyłał korespondencje.

⁴⁴ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II z Łowicza, 27 sierpnia 1794 r.*, nr 57, dz. cyt., s. 208.

⁴⁵ *Buchholtz do Fryderyka Wilhelma II, z kwatery głównej w pobliżu Woli, 31 sierpnia 1794 r.*, nr 59, dz. cyt., s. 213.

⁴⁶ Prowincja pruska pod nazwą Prusy Wschodnie powstała po pierwszym rozbiorze Polski w 1772 r. z części ziem monarchicznej Polski przyłączonych do dotychczasowego terytorium Królestwa Prus. Stolicą prowincji był Królewiec.

Wołynia wojska rosyjskie, które zażegnają zaognioną sytuację na tamtym terenie. Pisząc do Buchholtza, król zakładał jednak, że obawy posła pruskiego odnośnie do wybuchu insurekcji w Wilnie są nieuzasadnione i raczej bezpodstawne. Fryderyk Wilhelm II sądził, że objęcie działaniami spiskowymi Wileńszczyzny jest mało prawdopodobne. Możliwe, że wynikało to z chęci uspokojenia swojego posła w Warszawie. Co znamienne, w tej samej depeszy król informuje Buchholtza, że polecił swojemu generałowi Wilhelmowi Brünneckowi, by postępował bardzo ostrożnie i postarał się skoncentrować odpowiednie jednostki wojskowe, nakazując im wymarsz w kierunku Kłajpedy. W tej samej depeszy sugerował, że aby działania te przyniosły odpowiedni skutek, wojska rosyjskie winny bezwzględnie zająć i zabezpieczyć takie miasta, jak: Grodno, Troki, Nieśwież i Wilno. Dość często w swojej korespondencji król pruski podkreślał chęć współpracy z Rosją, pisząc m.in., że „armia pruska i rosyjska muszą się odpowiednio wspierać i przychodzić sobie z pomocą”⁴⁷. Instruuje przy tym Buchholtza, by ten poinformował o tej propozycji gen. Igelströma, w celu ustalenia dalszej współpracy między armią pruską a rosyjską. Należy zrobić wszystko, by Igelström był przekonany, że wspólne działania prusko-rosyjskie zakończą się sukcesem⁴⁸.

Obraz Wilna w relacjach Leopolda Heinricha Goltza

Na uwagę zasługuje również przegląd korespondencji dyplomatycznej między królem pruskim a jego posłem na dworze Katarzyny II w Petersburgu – Goltzem. Fryderyk Wilhelm II już 17 kwietnia pisał do niego, apelując, że zagrożenie ze strony powstańców kościuszkowskich staje się coraz bardziej widoczne. Podkreślał, że napawają go wielkim smutkiem wiadomości, które otrzymywał z Królewca, dotyczące zaburzeń ogarniających również Litwę (choć w Warszawie spodziewano się, że wojska rosyjskie nacierające z Wołynia zapewnią tym regionom bezpieczeństwo). Potwierdził on w depeszy, że Berlin winien zapewnić bezpieczeństwo Prus Wschodnich i zabezpieczenie ziem aż po Kłajpedę. W tym celu instruował odpowiednio swojego posła na petersburskim dworze, aby ten

⁴⁷ Fryderyk Wilhelm II do Buchholtza z Berlin, 18 kwietnia 1794 r., nr 21, dz. cyt., s. 273.

⁴⁸ Tamże.

wiedział, jakie informacje winien przekazywać – wyrażające chęć współpracy Berlina z Petersburgiem. Potwierdził tym samym, że działania wojenne zostaną podjęte, gdy wojska rosyjskie będą znajdowały się w pobliżu takich miejscowości, jak: Grodno, Troki, Merecz i Wilno. Podkreślał kolejny raz, że oddziały pruskie i rosyjskie powinny ściśle ze sobą współpracować⁴⁹. Król pruski spodziewał się, że Katarzyna II będzie zadowolona z podjętych przez niego działań mających na celu zabezpieczenia granic. Dodatkowo poinformował swojego posła w Petersburgu, że liczy na dalsze informacje Goltza dotyczące ustaleń, jakie cesarzowa podejmie, aby „stłumić zuchwałe poczynania narodu polskiego”⁵⁰. W tej samej depeście wyrażał się o insurekcji jako o zwykłej awanturze: „Wydaje mi się, że całe to powstanie jest zwykłą awanturą, gdyż buntownicy nie mają pieniędzy, magazynów i odpowiedniego zaopatrzenia”⁵¹.

W powyższej depeście król pruski wyraził również zadowolenie z informacji, że fakt wycofania jego wojsk z nad Renu w celu uspokojenia sytuacji w Polsce wywarł w Petersburgu wielkie wrażenie. Potwierdził również, że przegrupowanie wojsk, którego dokonał, spowodowane było sytuacją w Polsce, gdyż te problemy są dla niego bardzo ważne ze względu na rozszerzanie się terytorialne powstania⁵².

W czerwcu 1794 r. Fryderyk Wilhelm II pisząc do Goltza, nie ukrywał zdziwienia, że pomimo opanowania Litwy buntownicy mieli się na tyle dobrze, że dokonywali napadów w okolicach Libawy, gdzie zmuszali lokalnych mieszkańców do oddania im znacznych składów broni i amunicji⁵³.

Goltz natomiast pisząc do króla pruskiego, nazywał przywódców insurekcji wileńskiej, podobnie jak Buchholtz, „buntownikami”⁵⁴. 26 kwietnia (6 maja) pisał do niego, że osobiście zwrócił uwagę hrabiemu Andriejowi Ostermannowi, ministrowi spraw zagranicznych na dworze

⁴⁹ Fryderyk Wilhelm II do Goltza z Berlina, 17 kwietnia 1794 r., nr 25, [w:] *Prusy wobec powstania kościuszkowskiego. Na podstawie korespondencji Fryderyka Wilhelma II z posłem pruskim w Petersburg Leopoldem Heinrichem Goltzem (depeście z Berlina do Petersburga i z Petersburga do Berlina z 1794 roku)*, opracował Henryk Kocój, Kraków 2002, s. 49.

⁵⁰ Tamże, s. 50.

⁵¹ Tamże, s. 49.

⁵² Tamże, s. 50.

⁵³ Tamże, s. 68.

⁵⁴ Tamże, s. 108.

petersburskim, aby Rosja postarała się opanować sytuację w tej części Semigalii⁵⁵, w której nie stacjonują wojska rosyjskie, na tę jego propozycję miała przystać Katarzyna II⁵⁶.

W połowie maja Goltz zdał kolejną relację na podstawie informacji, które dotarły do Petersburga, że wojska rosyjskie przewidywane do działań wojennych na Litwie, nie zdołały się jeszcze zebrać. Według Goltza, co okazało się nieprawdziwą informacją, pułkownik Michaił Iwanowicz Diejew rozproszył korpus powstańczy złożony z ośmiu tysięcy ludzi i zabrał im dwie armaty. Potwierdził przy okazji, że w Wilnie powieszono odzianego w mundur rosyjski hetmana Kossakowskiego⁵⁷.

W czerwcu 1794 r. Prusy oficjalnie ujawniły swoje wrogie zamiary względem Polski, nastąpiło to w trakcie bitwy pod Szczekocinami, podczas której doszło do oficjalnego współdziałania wojsk prusko-rosyjskich, na czele wojsk pruskich stanął wówczas sam Fryderyk Wilhelm II. Obecność króla pruskiego poza granicami Berlina została zauważona przez Goltza, który wręcz ostrzegał swojego władcę, że jego niespodziewany – bez podania powodów – wyjazd z terenów objętych działaniami wojennymi musi zwracać powszechną uwagę⁵⁸.

W kilka dni później Goltz wyraził zadowolenie z dalszych sukcesów Rosjan na Litwie⁵⁹, chwając przy okazji zdobycie Krakowa⁶⁰ przez wojska pruskie, co sprawiło niemałą satysfakcję Katarzynie II, a sukcesy militarne armii pruskiej przyjmowane były na dworze w Petersburgu z dużym zadowoleniem⁶¹.

⁵⁵ Semigalia – terminem tym w Królestwie Prus określano kraje nadbałtyckie.

⁵⁶ *Goltz do Fryderyka Wilhelma II z Petersburga, 26 kwietnia/6 maja 1794 r.*, nr 29, dz. cyt., s. 110.

⁵⁷ *Goltz do Fryderyka Wilhelma II z Petersburga, 12/23 maja 1794 r.*, nr 29, dz. cyt., s. 121.

⁵⁸ *Goltz do Fryderyka Wilhelma II z Petersburga, 16/27 czerwca 1794 r.*, nr 43, dz. cyt., s. 138.

⁵⁹ *Goltz do Fryderyka Wilhelma II z Petersburga, 20 czerwca/1 lipca 1794 r.*, nr 44, dz. cyt., s. 139.

⁶⁰ Bartel Wojciech Maria, *Kapitulacja Krakowa w dniu 15 czerwca 1794 r.*, [w:] *Teki archiwalne*, t. 9, Warszawa 1963, s. 105–121.

⁶¹ Tamże, s. 139–140.

Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych badań dotyczących analizy fragmentów wybranej pruskiej korespondencji dyplomatycznej można wnioskować, że Prusy nie były zainteresowane zajęciem Litwy i wciągnięciem tych terenów w strefę swoich wpływów. Oczywiście dwór w Berlinie liczył na współdziałanie prusko-rosyjskie, co widoczne było zarówno przy powstaniu na Litwie, jak i przy całym powstaniu kościuszkowskim. Prusy w pierwszym etapie insurekcji obawiały się przede wszystkim zaognienia terenów Litwy i Wileńszczyzny w związku z ich bliskością przygraniczną (chodzi o Prusy Wschodnie).

Niewątpliwie dyplomacja pruska miała dość mgliste pojęcie o wypadkach na terenie Litwy, Wilna i Wileńszczyzny. Być może wynikało to z faktu, że tereny te dwór w Berlinie uznawał za ziemie, które po ewentualnym kolejnym rozbiórce Polski powinny przypaść Rosji.

Rosja w początku powstania miała zbyt słabe siły, aby samotnie stłumić je bez osłabiania tureckiego odcinka. Jednak po wybuchu insurekcji w Wilnie, musiała odpowiednio osłaniać tereny graniczące z Litwą oraz rozpocząć starania o oddanie Warszawy Prusakom. Musiała zadbać też o wspólne działania w celu zdławienia insurekcji kościuszkowskiej.

Król pruski doskonale rozumiał, że nie może lekceważyć Polaków, skoro powstańcy mogli zgromadzić pod swymi sztandarami kilkanaście tysięcy żołnierzy czy pozyskać do powstania chłopów. Zdawał sobie sprawę, że ma do czynienia z licznymi silami, wystąpił więc od razu z propozycją współdziałania oddziałów pruskich z Rosjanami. Wiedział, że insurekcję kościuszkowską trzeba stłumić siłą i to jak najszybciej⁶².

Relacje posłów pruskich z poszczególnych stolic europejskich są ciekawym źródłem do poznania, jak tamtejsi politycy oceniali przebieg insurekcji kościuszkowskiej i jaki był faktyczny stosunek obcych mocarstw do powstania. Dzięki temu możemy poznać wiele nowych aspektów jednego z najważniejszych w naszej historii zrywów narodowych.

⁶² *Fryderyk Wilhelm II do Luchhesiniego z Berlina, 21 kwietnia 1794 r., nr 27, [w:] Powstanie kościuszkowskie w świetle korespondencji posłów pruskich z Wiednia Lucchesiniego i Caesara..., s. 199.*

Korespondencja z królem pruskim jest prawdziwą skarbnicą wiedzy o sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej Polski i Litwy w 1794 r. Prezentowana korespondencja z okresu rozbiorowego wskazuje też na krytykę polityki rosyjskiej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, bezsilność polskich zabiegów dyplomatycznych i działań militarnych wobec olbrzymiej przewagi wojskowej państw rozbiorowych.

Słusznym wydaje się dalsze prowadzenie badań archiwalnych nad korespondencją dyplomatyczną w archiwach niemieckich, austriackich, rosyjskich czy francuskich w celu zbadania rzeczywistej sytuacji Litwy w kontekście powstania kościuszkowskiego.

Pomimo negatywnego przekazu, jaki ma dla nas lektura pruskiej korespondencji dyplomatycznej, relacje te pisane na żywo przez świadków tych wydarzeń są dla nas cennym źródłem historycznym i przejmującą lekcją historii.

Bibliografia

Źródła drukowane

Dyplomaci pruscy o powstaniu kościuszkowskim, opracował Henryk Kocój, Kraków 2011.

Powstanie kościuszkowskie w świetle korespondencji posłów pruskich z Wiednia Lucchesiniego i Caesara, opracował Henryk Kocój, Kraków 2004.

Powstanie Tadeusza Kościuszki z pism autentycznych sekretnych, dotąd drukiem nie ogłoszonych, Poznań 1846.

Prusy wobec powstania kościuszkowskiego. Na podstawie korespondencji Fryderyka Wilhelma II z posłem pruskim w Petersburg Leopoldem Heinrichem Goltzem (depesze z Berlina do Petersburga i z Petersburga do Berlina z 1794 roku), opracował Henryk Kocój, Kraków 2002.

Raport traktowania z j. panem Buchholtzem, posłem pruskim, z powodu ekspedycji Najw. Naczelnika do j. p. prezydenta Zakrzewskiego tudzież rozkazu danego p. Buchholtzowi do wyjazdu z Warszawy, [w:] Emil Kipa, *Rozmowy polsko-pruskie w Warszawie w roku 1794*, [w:] tegoż, *Studia i szkice historyczne*, Wrocław–Warszawa 1959.

Relacje posła pruskiego Ludwiga Buchholtza z Warszawy, Łowicza i Wrocławia o insurrekcji kościuszkowskiej, opracował Henryk Kocój, Kraków 2004.

Targowica i sejm grodzieński 1793 w relacjach posła pruskiego Ludwiga Buchholtza, opracował Henryk Kocój, Kraków 2004.

Opracowania

Anusik Zbigniew, *Dyplomacja szwedzka wobec kryzysu monarchii we Francji w latach 1787–1792*, Łódź 2000.

Bardach Juliusz, *O Rzeczypospolitą Obojga Narodów*, [w:] tegoż, *Dzieje narodu i państwa polskiego*, Warszawa 1998.

- Bartel Wojciech Maria, *Kapitulacja Krakowa w dniu 15 czerwca 1794 r.*, [w:] *Teki archiwalne*, t. 9, Warszawa 1963.
- Iwaszkiewicz Janusz, *Przyczynki do powstania Kościuszkowskiego na Litwie*, „Ateneum Wileńskie”, 1923, nr1/23.
- Kowecki Jerzy, *Pospolite ruszenie w insurekcji kościuszkowskiej*, Warszawa 1963.
- Kukiel Marian, *Zarys historii wojskowości w Polsce*, Kraków 1929.
- Moritz Erhard, *Preussen und der Kościusko-Aufstand 1794. Zur preussischen Polenpolitik in der Zeit der Französischen Revolution*, Berlin 1968.
- Reychman Jan, *Prusy a insurekcja kościuszkowska*, „Przegląd Zachodni”, 1946, nr 9/10.
- Sulek Zdzisław, *Protokoły Deputacji Tajnej Wileńskiej 1794 r.*, cz. I, [w:] *Studia i Materiały do Historii Wojskowości*, t. XIII, cz. 1, Warszawa 1967.
- Sulek Zdzisław, *Sprzysiężenie Jakuba Jasińskiego*, Warszawa 1982.
- Szyndler Bartomiej, *Powstanie kościuszkowskie 1794*, Warszawa 2001.
- Topolski Jerzy, *Metodologia historii*, Warszawa 1968.
- Wegner Leon, *Sejm grodzieński ostatni: ustęp od 26 sierpnia do 23 września 1793*, Poznań 1866.
- Zahorski Andrzej, *Wypisy źródłowe do historii polskiej sztuki wojennej. Polska sztuka wojenna w okresie powstania kościuszkowskiego*, z. 10, Warszawa 1960.

Wilno during the Kościusko Uprising in the Light of Selected Prussian Diplomatic Correspondence

Summary

The purpose of the article is, based on a query of Prussian diplomatic correspondence, is to show the image of Wilno, as well as the Wilno insurrection and Lithuania itself, during the Kościusko Uprising and to outline the approach of the Berlin court to the above-mentioned events. Based on preserved messages that reached representatives of the Prussian diplomacy in 1794, the image of Wilno and Lithuania during the Kościusko Uprising in the light of Prussian diplomatic correspondence will be discussed. The preserved correspondence between the King of Prussia, Frederick William II, and his envoys at European courts remains an invaluable historical source and shows us the importance of the Brandenburg-Prussian state in the defeat of the Kościusko Uprising and the consequences of this activity, which ultimately led to the third partition of Poland.

Keywords: Kościusko Uprising, diplomacy, Prussia, Russia, 1794, partitions of Poland, history of Lithuania, Grand Duchy of Lithuania, history, Tadeusz Kosciuszko, Wilno, Wilno region

Vilnius Kosciuszkos sukilimo laikotarpiu rinktinio Prūsų diplomatinio susirašinėjimo šviesoje

Santrauka

Straipsnio tikslas yra pasitelkiant prūsiškojo diplomatinio susirašinėjimo tyrimais parodyti padėtį Vilniuje ir visoje Lietuvoje Kosciuszkos sukilimo metu o taipogi Berlyno valdančiųjų poziciją sukilimo atžvilgiu. Tyrimai remiasi išlikusiomis 1794 metų žiniomis, kurios pasiekdavo Prūsų diplomatijos atstovus. Išlikusi karaliaus Frydricho Vilhelmo II korespondencija su jo pasiuntiniais prie Europos karališkųjų dvarų yra neįkainojamu istoriniu šaltiniu, kuris parodo kokią reikšmę turėjo Brandenburgo – Prūsų valstybė malšinant Kosciuszkos sukilimą bei šios veiklos pasekmes savo rezultatu turėjusias trečiąjį Lenkijos padalinimą.

Raktažodžiai: Kosciuszkos sukilimas, diplomatija, Prūsai, Rusija, 1794 metai, Lenkijos padalinimai, Lietuvos istorija, Didžioji Lietuvos kunigaikštystė, Tadas Kosciuszka, Vilnius, Vilniaus kraštas

Wilno podczas powstania kościuszkowskiego w świetle wybranej pruskiej korespondencji dyplomatycznej

Streszczenie

Celem artykułu jest opierając się na kwerendzie pruskiej korespondencji dyplomatycznej ukazanie obrazu Wilna, a także insurekcji wileńskiej i samej Litwy podczas powstania kościuszkowskiego oraz naszkicowanie podejścia dworu berlińskiego do wyżej wymienionych wydarzeń. Na podstawie zachowanych wiadomości, jakie docierały do przedstawicieli pruskiej dyplomacji w 1794 r., omówiony zostanie obraz Wilna i Litwy podczas powstania kościuszkowskiego w świetle pruskiej korespondencji dyplomatycznej. Zachowana korespondencja między królem Prus Fryderykiem Wilhelmem II a jego posłami na europejskich dworach pozostaje nieocenionym źródłem historycznym i pokazuje nam znaczenie, jakie odegrało państwo brandenbursko-pruskie w rozbiu powstania kościuszkowskiego oraz konsekwencje tej działalności, które ostatecznie doprowadziły do trzeciego rozbioru Polski.

Słowa kluczowe: powstanie kościuszkowskie, insurekcja kościuszkowska, dyplomacja, Prusy, Rosja, 1794 rok, rozbiory Polski, historia Litwy, Wielkie Księstwo Litewskie, historia, Tadeusz Kościuszko, Wilno, Wileńszczyzna